

M. ΤΙΒΕΡΙΟΣ

ΕΓΧΩΡΙΑ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΤΟΥ 6ου ΚΑΙ 5ου αι. π.Χ. ΑΠΟ ΤΗ ΣΙΝΔΟ

Είναι σ' όλους μας γνωστό ότι το έντονο ενδιαφέρον για τα αρχαιολογικά πράγματα του βορειοελλαδικού χώρου και ιδιαίτερα της Μακεδονίας, που εκδηλώθηκε κατά τα τελευταία χρόνια, είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθούν σημαντικά οι γνώσεις μας σχετικά με τα υλικά κατάλοιπα των πολιτισμών που αναπτύχθηκαν κατά την αρχαιότητα στο γεωγραφικό αυτό χώρο. Παρόλα αυτά δε μπορούμε να πούμε ότι έχουμε προχωρήσει ικανοποιητικά στη μελέτη ορισμένων τομέων της αρχαιολογικής επιστήμης, όπως είναι αυτός της εγχώριας κεραμικής, της κεραμικής δηλαδή που κατασκευαζόταν από ντόπιους τεχνίτες και από ντόπιο πηλό κατά την αρχαϊκή και κλασική εποχή. Αυτό δεν οφείλεται βέβαια στο μικρό αριθμό εγχώριων αγγείων που έχουν έλθει στο φως από τις ανασκαφικές έρευνες. Οφείλεται κυρίως στο ότι πολλά από τα αγγεία αυτά, για διάφορους λόγους, εξακολουθούν να παραμένουν άγνωστα στην έρευνα.

Μια από τις ανασκαφές που βοηθά σημαντικά τη μελέτη της εγχώριας κεραμικής κατά τον 6ο και 5ο αι. π.Χ., είναι αυτή του νεκροταφείου της Σίνδου που διεξήγαγε από το 1980 ως το 1982 η τότε Έφορος Αρχαιοτήτων κ. Αικ. Κώστογλου-Δεσποίνη. Ένα χαρακτηριστικό του νεκροταφείου αυτού, πολύ βοηθητικό για το θέμα που μας απασχολεί εδώ, είναι το εξής: κάθε τάφος, με ελάχιστες εξαιρέσεις¹, περιείχε μια μόνο ταφή. Επομένως όλα τα κτερίσματα που συνόδευαν το νεκρό πρέπει να τοποθετήθηκαν γύρω του συγχρόνως. Αν έχουμε την τύχη κάποιου (ή κάποια) από τα κτερίσματα αυτά να χρονολογείται καλά, τότε κερδίζουμε ένα *terminus* τόσο για την ίδια την ταφή όσο και για τα κτερίσματά της².

Εδώ θα αναφερθώ σε τάφους της Σίνδου οι οποίοι, ανάμεσα στα κτερίσματά τους, περιείχαν τόσο εγχώρια κεραμική όσο και επείσακτη, καλά χρονολογημένη. Επειδή ο χρόνος που έχουμε στη διάθεσή μας είναι λίγος, θα περιοριστώ ειδικότερα σ' εκείνους τους τάφους που περιείχαν εγχώρια αγγεία τριών σχημάτων, και συγκεκριμένα κανθαροειδείς κοτύλες, οινοχόες και εξάλειπτρα.

Στη συλημένη ταφή 102 οι τυμβωρύχοι άφησαν άθικτη την κεραμική. Έτσι πλάι σ' έναν αττικό μελανόμορφο σκύφο (Εικ. 1), ερμογένειου τύπου³, βρέθηκε μια

1. Βλ. Ι. Βοκοτοπούλου - Αικ. Δεσποίνη - Β. Μισαηλίδου - Μ. Τιβέριος, Σίνδος (1985) 13 (Αικ. Δεσποίνη). [Στο εξής Σίνδος (1985)].

2. Πρβλ. Μ. Τιβέριος, Μακεδονικά 25, 1985-86, 70-71.

3. Σίνδος (1985) 246-247 αριθ. 402 (Μ. Τιβέριος). όπου, από παραδρομή, η εικονιζόμενη εδώ σειρήνα αναφέρεται ως σφίγγα.

κανθαροειδής κοτύλη⁴. Το αγγείο αυτό, που εξωτερικά είναι καλυμμένο μ' ένα επίχρισμα χρώματος καφέ, το θεώρησα αρχικά επεισακτο⁵, αφού διέφερε σαφώς από την υπόλοιπη εγχώρια κεραμική που βρέθηκε στο νεκροταφείο της Σίνδου. Ωστόσο η συχνότητα του σχήματος αυτού τόσο στη Σίνδο, όπως θα δούμε και παρακάτω, όσο και σ' άλλα μέρη της Μακεδονίας και το γεγονός ότι το σχήμα αυτό έχει μια μακροχρόνια παρουσία στο βορειοελλαδικό χώρο⁶, με κάνουν να θεωρώ πιθανότερο ότι και το αγγείο αυτό κατασκευάστηκε σ' ένα κεραμικό εργαστήριο της περιοχής. Μ' αυτήν την άποψη συμφωνεί και ο καστανέρυθρος πηλός του, που περιέχει πολλά ψήγματα άμμου. Ο αττικός ερμογένειος σκύφος χρονολογεί τη ντόπια αυτή κοτύλη γύρω στα 530 π.Χ.

Ένα δεύτερο όμοιο αγγείο προέρχεται από τη συλημένη ταφή 83, έχει όμως, αυτή τη φορά, μαύρο θαμπό χρώμα (Εικ. 2). Χαρακτηριστική είναι εδώ η λεπτή κυματοειδής γραμμή, που έχει γίνει με τη βοήθεια ενός στιλβωτήρα και διακοσμεί το χείλος του αγγείου. Η κανθαροειδής αυτή κοτύλη χρονολογείται από το κορινθιακό εξάλειπτρο (Εικ. 3) που βρέθηκε μαζί της γύρω στα 520 π.Χ.

Μια τρίτη κανθαροειδής κοτύλη (Εικ. 4), που συνόδευε τη συλημένη ταφή 88, χρονολογείται γύρω στα 510 π.Χ., όπως βεβαιώνει η αττική μελανόμορφη κύλικα τύπου C (Εικ. 5) που βρέθηκε μαζί της⁷. Η κοτύλη διαφέρει από τις δυο προηγούμενες τόσο ως προς το χρώμα του πηλού (εδώ είναι ερυθροκάστανο) όσο και ως προς τη διακόσμηση, αφού τώρα έχουμε και γραπτή διακόσμηση με ερυθρό-καστανόμαυρο χρώμα, με πιο χαρακτηριστικό στοιχείο την κυματοειδή ταινία στο σώμα του αγγείου.

Ο ασύλητος τάφος 101 περιείχε ένα κορινθιακό εξάλειπτρο⁸ της ύστερης κορινθιακής περιόδου II και μια άλλη κανθαροειδή κοτύλη⁹. Η τελευταία πιστεύω ότι βγήκε από το ίδιο ή έστω από ένα συγγενικό με την προηγούμενη κοτύλη εργαστήριο¹⁰, στηριζόμενος στις ομοιότητες που υπάρχουν ανάμεσα στα δυο αυτά αγγεία τόσο ως προς τον πηλό όσο και ως προς τη διακόσμηση. Και για το αγγείο αυτό είχα άλλοτε αναρωτηθεί, εξικτίας κυρίως της διακόσμησής του, μήπως πρόκειται για παραγωγή ενός βοιωτικού εργαστηρίου¹¹. Σε μια τέτοια απόδοση άλλωστε δεν αντιτίθεται ούτε το ίδιο το σχήμα του. Αλλά για τους ίδιους λόγους που αναφέραμε και για το ανάλογο αγγείο της ταφής 102 πιστεύω ότι και εδώ έχουμε να κάνουμε μ' ένα ντόπιο αγγείο, το οποίο, με τη βοήθεια του κορινθιακού εξάλειπτρου που βρέθηκε μαζί του, χρονολογείται γύρω στα 500 π.Χ.

4. Σίνδος (1985) 248 κ.ε. αριθ. 404 (Μ. Τιβέριος).

5. Ό.π.

6. Βλ. π.χ. Μ. Ανδρόνικος, Βεργίνα I, Το νεκροταφείον των τύμβων (1969) κυρίως 183 κ.ε.

7. Για τις κύλικες αυτές, βλ. Η. Bloesch, Formen attischer Schalen (1940) 115 κ.ε.

8. Σίνδος (1985) 288-289 αριθ. 474 (Μ. Τιβέριος).

9. Σίνδος (1985) 289-290 αριθ. 475 (Μ. Τιβέριος).

10. Από το ίδιο εργαστήριο προέρχεται πιθανότατα και η οπισθότμητη οينوχόη αριθ. 7864 (Εικ. 8), την οποία θα αναφέρουμε στη συνέχεια.

11. Ό.π. σημ. 9.

Τέλος, από τον ασύλητο τάφο 86 έχουμε μια πέμπτη κανθαροειδή κοτύλη (Εικ. 6). Η αττική κύλικα (Εικ. 7) τύπου Κρακιοβίας¹², που βρέθηκε μαζί της, τη χρονολογεί γύρω στα 500-490 π.Χ. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και το αγγείο αυτό κατασκευάστηκε σ' ένα ντόπιο εργαστήριο με καταβολές ανάλογες μ' αυτές που δείχνει η κανθαροειδής κοτύλη της ταφής 83.

Η ασύλητη ταφή 66, εκτός των άλλων, περιείχε και μια οπισθότμητη οينوχόη¹³ που χρονολογείται γύρω στα 540 π.Χ., κυρίως από το μελανόμορφο αττικό κιονωτό κρατήρα του ζ. του Λούβρου F 6 που βρέθηκε μαζί της¹⁴. Ο λαιμός και η λαβή του αγγείου είναι βαμμένα με ερυθρό χρώμα, ενώ στο σώμα του, πάνω από το καστανέρυθρο επίχρισμα, διακρίνονται εμφανή ίχνη στίλβωσης. Το ότι η οينوχόη αυτή πρέπει να έχει γίνει σ' ένα κεραμικό εργαστήριο του βορειοελλαδικού χώρου μας το βεβαιώνει όχι μόνο ο πηλός (ερυθρός, σχετικά καθαρός, με πολλά ψήγματα άμμου) αλλά και η μακρά παράδοση του σχήματος αυτού στο μακεδονικό χώρο¹⁵.

Λίγο νεότερη είναι μια άλλη ανάλογη οينوχόη (Εικ. 8) που βρέθηκε στον ασύλητο τάφο 97. Στον ίδιο τάφο είχαμε ανάμεσα στα κτερίσματα κι ένα κορινθιακό εξάλειπτρο της Ύστερης Κορινθιακής Περιόδου II και μια ιωνική κύλικα (Εικ. 9), που χρονολογούν και την οينوχόη γύρω στα 535 π.Χ. Αν και έχουμε να κάνουμε πάλι με μια οπισθότμητη οينوχόη, εντούτοις υπάρχουν διαφορές με την προηγούμενη τόσο ως προς το σχήμα όσο και ως προς την αντίληψη της διακόσμησης.

Και ενώ ως τώρα είδαμε ντόπια κεραμική με σχήματα που έχουν μακροχρόνια παράδοση στο μακεδονικό χώρο, η όλπη (Εικ. 10), που συνόδευε τη νεκρή στη συλημένη ταφή 94, έχει ένα σχήμα το οποίο ο κεραμέας της πρέπει να δανείστηκε από ένα κεραμικό εργαστήριο της νότιας Ελλάδας, π.χ. από την Αττική¹⁶. Το αγγείο, από τον κορινθιακό αρύβαλλο (Εικ. 11) της Ύστερης Κορινθιακής Περιόδου I που βρέθηκε μαζί του, χρονολογείται γύρω στα 560-550 π.Χ.¹⁷.

Θα τελειώσω με το περιεχόμενο δυο ακόμη συλημένων τάφων, των τάφων 1 (Εικ. 12) και 3 (Εικ. 13). Καθένας τους περιείχε ως κτερίσματα από ένα ιωνίζον εξάλειπτρο και από μια αττική μελανόμορφη κύλικα του εργαστηρίου του ζ. του Αίμουνα¹⁸, που χρονολογείται γύρω στο 470-460 π.Χ. Οι ομοιότητες των δυο εξάλειπτρων είναι τέτοιες που επιτρέπουν την απόδοσή τους όχι μόνο στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο αλλά ίσως και στον ίδιο κεραμέα. Το σχήμα αυτό σίγουρα είναι δάνειο από τη νότια Ελλάδα και πιθανότατα από την Κόρινθο, εξάλειπτρα της οποίας

12. Μια βιβλιογραφία για τις κύλικες αυτές στο Σίνδος (1985) 92-93 αριθ. 137 (Μ. Τιβέριος).

13. Σίνδος (1985) 225-227 αριθ. 361 (Μ. Τιβέριος). Βλ. και Μ. Τιβέριος, Μακεδονικά 25, 1985-86, 77 κ.ε., κυρίως 79 και πίν. 2β.

14. Σίνδος (1985) 230-231 αριθ. 372 (Μ. Τιβέριος). Βλ. και Μ. Τιβέριος, Μακεδονικά 25, 1985-86, 77 κ.ε. και πίν. 2β.

15. Βλ. π.χ. Ανδρόνικος, ό.π. (σημ. 6), κυρίως 194 κ.ε.

16. Πρβλ. π.χ. Β. Sparkes - L. Talcott, The Athenian Agora XII (1970) 254 αριθ. 262, πίν. 13.

17. Για τις ενδείξεις που προσφέρει η ανασκαφή του νεκροταφείου της Σίνδου ως προς τη χρονολόγηση της κορινθιακής κεραμικής, βλ. Τιβέριος, ό.π. (σημ. 2), 79 κ.ε.

18. Μια βιβλιογραφία για το εργαστήριο αυτό και για ανάλογες κύλικες στο Σίνδος (1985) 309-310 αριθ. 517 (Μ. Τιβέριος).

είχαν κατακλύσει κατά τον 6ο και 5ο αι. π.Χ. τις αγορές του Θερμαϊκού κόλπου.

Είναι νομίζω φανερό ότι χωρίς τη βοήθεια της επείσακτης κεραμικής δε θα μπορούσαμε να χρονολογήσουμε τα εγχώρια αγγεία της Σίνδου. Έτσι, αν τοποθετήσουμε π.χ. τις πέντε κανθαροειδείς κοτύλες μαζί, στη σωστή χρονολογική τους σειρά, δύσκολα βρίσκουμε στοιχεία που να δικαιολογούν τη χρονική διαφορά που βεβαιωμένα υπάρχει ανάμεσα σ' αυτές. Δύσκολα μπορούμε να δικαιολογήσουμε π.χ., γιατί οι κανθαροειδείς κοτύλες με τις κυματοειδείς γραμμές¹⁹ ως διακόσμηση, είναι νεότερες από αυτή με το καφέ επίχρυσμα²⁰. Η αιτία γι' αυτήν την αδυναμία μας οφείλεται στην εξαιρετικά αργή εξέλιξη της κεραμικής στο βορειοελλαδικό χώρο και στην επιμονή των κεραμέων σε πατροπαράδοτα σχήματα²¹ διακοσμημένα συχνά και με παλιά διακοσμητικά μοτίβα. Αγγεία ανάλογα με τις κανθαροειδείς κοτύλες της Σίνδου, που διακοσμούνται με κυματοειδείς ταινίες πάνω στο χρώμα του πηλού, είναι γνωστά λ.χ. και από το νεκροταφείο των τύμβων της Βεργίνας της Εποχής του Σιδήρου²², ενώ κανθαροειδή αγγεία που ο λαϊμός τους διακοσμείται με γραπτή κυματοειδή γραμμή, έχουν βρεθεί π.χ. και σ' ένα νεκροταφείο τύμβων στον Όλυμπο²³, επίσης της Εποχής του Σιδήρου. Στην εξαιρετικά αργή αυτή εξέλιξη της εγχώριας κεραμικής συντελούν σημαντικά και οι ιδιαιτερότητες και ιδιομορφίες του καθενός από τα ντόπια κεραμικά εργαστήρια, πράγμα που κάνει αδύνατο, τις περισσότερες φορές, να ανιχνευτεί η εξελικτική πορεία ενός σχήματος με κριτήρια που ισχύουν σε ανάλογες περιπτώσεις²⁴. Χωρίς αμφιβολία σημαντικό ρόλο στην αργή εξέλιξη της ντόπιας κεραμικής παίζει και η περιορισμένη παραγωγή της, η οποία σημειωτέον προοριζόταν αποκλειστικά για την εσωτερική αγορά. Μια αγορά όμως που τα τοπικά κεραμικά εργαστήρια δεν την είχαν αποκλειστικά δική τους, αφού οι ευπορότεροι προμηθεύονταν προφανώς αγγεία και από άλλα, πιο προηγμένα εργαστήρια, που ικανοποιούσαν περισσότερο, αν όχι τις πρακτικές τους ανάγκες, τουλάχιστον τις αισθητικές. Η περιορισμένη λοιπόν παραγωγή δεν έδινε στους ντόπιους κεραμείς πολλές ευκαιρίες να πειραματιστούν ή να τελειοποιήσουν την τεχνική τους ή ακόμη να εμπνευστούν νέες τεχνικές, νέα διακοσμητικά μοτίβα και σχήματα. Στην απόπειρα των ντόπιων εργαστηρίων να συναγωνιστούν την επείσακτη κεραμική, που έφτανε κυρίως στα παραθαλάσσια μέρη, ίσως οφείλεται η προσπάθειά τους να μιμηθούν σχήματα αγγείων βασικά της νότιας Ελλάδας, όπως είδαμε και παραπάνω με το παράδειγμα της όλπης. Έφτασαν μάλιστα στο σημείο να φτιάξουν και μελανόμορφα αγγεία²⁵, αν αυτά δεν οφείλονται σε αποίκους της περιοχής, αργότερα

19. Βλ. Εικ. 4 και παραπάνω σημ. 9.

20. Βλ. παραπάνω σημ. 4.

21. Πρβλ. π.χ. Ανδρόνικος, ό.π. (σημ. 6), 194.

22. Βλ. π.χ. Ανδρόνικος, ό.π. (σημ. 6), πίν. 73,21.

23. Η Μακεδονία από τα μυκηναϊκά χρόνια ως τον Μέγα Αλέξανδρο (1988) 73 αριθ. 31 (Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή).

24. Ορισμένες φορές, στις κανθαροειδείς κοτύλες, η ανύψωση των λαβών, πάνω από το χείλος, αποτελεί ένδειξη για μια πρώιμη χρονολόγησή τους, ενώ το μεγάλο ύψος του λαϊμού αποτελεί ίσως ένδειξη για μια όψιμη τοποθέτησή τους.

25. Βλ. π.χ. Αρχαία Μακεδονία, Τρίτο Διεθνές Συμπόσιο (1983) εικ. 1 και 6 (στη μέση) (Β.

μάλιστα και ερυθρόμορφα²⁶. Παρόλα αυτά όμως από τις επαφές με τα άλλα προηγμένα κεραμικά εργαστήρια, επαφές που γίνονταν κυρίως στα παραθαλάσσια μέρη, όπου βρίσκονταν και οι αποικίες της νότιας Ελλάδας, δεν προέκυψαν για την εγχώρια κεραμική οφέλη, που να δημιουργούν προϋποθέσεις για μια δυναμική ανάπτυξη, ικανή να περιορίσει κατά το δυνατόν τις εισαγωγές αλλά και να προωθήσει σε ξένες αγορές την εγχώρια παραγωγή. Αυτό το τελευταίο δεν μπορούσε βέβαια να επιτευχθεί μόνο από τις επαφές με άλλα αναπτυγμένα κεραμικά κέντρα. Απαιτούνταν και άλλες προϋποθέσεις, που έχουν σχέση με τον τρόπο οργάνωσης των κοινοτήτων της περιοχής από πολιτική, οικονομική, κοινωνική κ.τ.λ. άποψη. Ούτε αναπτύχθηκε στην περιοχή, κατά τη χρονική περίοδο που μας ενδιαφέρει εδώ, ένα ισχυρό πολιτικοστρατιωτικό και συνάμα καλλιτεχνικό κέντρο που θα συγκέντρωνε γύρω του καλλιτέχνες και θα δημιουργούσε μια παράδοση ικανή να επηρεάσει και την παραγωγή των άλλων κεραμικών εργαστηρίων της περιοχής.

Έτσι στο γεωγραφικό αυτό χώρο δεν αναπτύχθηκε στα αρχαϊκά και κλασικά χρόνια κεραμική, που να διακρίνεται από ευκρινή εξέλιξη. Αλλά ούτε και από εμφανή ομοιογένεια διακρίνεται, γιατί, όπως φαίνεται, στην περιοχή αυτή υπήρχαν μικρά εργαστήρια, τα περισσότερα τοπικού χαρακτήρα, με χαλαρές, ως επί το πλείστον, σχέσεις μεταξύ τους²⁷. Αν υπάρχει κάτι κοινό ανάμεσά τους είναι η προτίμηση που δείχνουν συχνά στα παλιά, πατροπαράδοτα σχήματα, όπως π.χ. είναι οι οπισθόμητες οινοχόες και οι καθαροειδείς κοτύλες, που πολλές φορές, όπως είπαμε και παραπάνω, τα διακοσμούσαν και με παλαιούς τρόπους διακόσμησης. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται, σημειωτέον, περισσότερο στην ενδοχώρα και λιγότερο στα παραθαλάσσια μέρη.

Τα καλύτερα εγχώρια κεραμικά εργαστήρια φαίνεται ότι αναπτύχθηκαν σε μέρη κοντά στα Θερμαϊκό κόλπο που, ως γνωστόν, καλλιτεχνικά βρίσκονταν κάτω από ιωνική επίδραση, πράγμα φανερό και στα κεραμικά προϊόντα τους²⁸. Από τα αγγεία του νεκροταφείου της Σίνδου, που σας έδειξα προηγουμένως, τα δυο εξάλειπτρα (Εικ. 12 και 13) αποτελούν ένα καλό παράδειγμα της παραγωγής αυτών των «ιωνιζόντων» εργαστηρίων. Είναι ωστόσο χαρακτηριστικό ότι τα εξάλειπτρα αυτά, αν και μιμούνται παρόμοια επεισόδια αγγεία, ακολουθούν δικές τους αρχές δομής και

Καλλιπολίτης). Πιθανώς ντόπιο, με ιωνικές(;) επιδράσεις είναι και το γνωστό μελανόμορφο αγγείο με απεικόνιση του Ηρακλή με τον Βούσιρι, που βρέθηκε στην Όλυνθο. Βλ. D. M. Robinson, *Olynthus V* (1933) πίν. 46,23 και LIMC III 1 (1986) 149 αριθ. Β, λ. Bousiris (A.-F. Laurens). Ακόμη στον Πολύγυρο της Χαλκιδικής, στη συλλογή Λαμπροπούλου, υπάρχει μια πυξίδα με κύρια διακόσμηση μια ζώνη με ζώα, προφανώς από τη Χαλκιδική, που σίγουρα είναι «ντόπια» μίμηση κορινθιακού ανάλογου αγγείου.

26. Βλ. I. McPhee, *BSA* 76, 1981, 297 κ.ε., όπου και σχετική βιβλιογραφία. Η συλλογή Λαμπροπούλου που αναφέραμε παραπάνω σημ. 25, περιέχει αρκετούς «ντόπιους» ερυθρόμορφους σκύφους από τη Χαλκιδική, που προφανώς μιμούνται αττικά ερυθρόμορφα αγγεία.

27. Τα δέκα ντόπια αγγεία που παρουσιάστηκαν στην ανακοίνωση αυτή μπορούν να αποδοθούν ακόμη και σε έξι κεραμικά εργαστήρια.

28. Βλ. Μ. Τιβέριος, 'Οστρακα από το Καραμπουρνάκι, Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 1, 1987, 252-253 και σημ. 36.

αναλογιών. Αυτό φαίνεται πολύ καλά, αν τα συγκρίνουμε μ' ένα σύγχρονό τους κορινθιακό²⁹, που όπως και αυτά, βρέθηκε σε μια ταφή της Σίνδου μαζί με μια κύλικα της Ομάδας του ζ. του Αίμονα³⁰. Ως προς τις αναλογίες τα δυο εγχώρια εξάλειπτρα και το σύγχρονό τους κορινθιακό είναι τελείως διαφορετικά. Αυτό ακριβώς το παράδειγμα δείχνει νομίζω καλά πόσο προσεκτικοί πρέπει να είμαστε, όταν προσπαθούμε να χρονολογήσουμε ντόπια σχήματα αγγείων βασισμένοι σε συγκρίσεις με αντίστοιχα, π.χ. κορινθιακά ή αττικά³¹.

Η εγχώρια κεραμική της Μακεδονίας των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων, χωρίς αμφιβολία, θα πρέπει να μελετηθεί ευρύτερα παρόλο που δε φαίνεται, για ευνόητους λόγους, να συγκινεί ιδιαίτερα. Απαραίτητη ωστόσο προϋπόθεση για τη μελέτη της είναι η δημοσίευση των σχετικών μ' αυτήν ανασκαφικών δεδομένων, κάτι που δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα. Έτσι η σημερινή μου ανακοίνωση έχει, θα έλεγα, το χαρακτήρα μιας προκαταρκτικής ενασχόλησης με το θέμα, αφού στηρίζεται αναγκαστικά σε πολύ περιορισμένο υλικό.

Θεσσαλονίκη,
Πανεπιστήμιο

Μιχάλης Α. Τιβέριος

LOCAL POTTERY OF THE 6th AND 5th CENTURIES B.C. FROM SINDOS

by M. TIVERIOS

Local pottery discovered during the excavation of the cemetery of Sindos carried out by Dr. K. Kostoglou-Despoinis is presented in this paper. More precisely local pottery comprises kantharoid kotylai, cut-away jugs and exaleiptra found together with imported vases which have been accurately dated. The latter date the local pots whose chronological evolution cannot be traced based on the evidence used in other cases.

The cause is the extremely slow evolution of N. Greek pottery and the persistence of the potters in the traditional shapes such as the cut-away jug or the kantharoid kotyle. Furthermore, the restricted production of local pottery does not provide many chances for new shapes, inspirations, or refinement of the technique.

Furthermore, no powerful state or cultural center was developed in this area during the 6th-5th centuries B.C., where artists would be gathered creating thus an artistic tradition which would influence the production of neighbouring workshops. However, minor local workshops with loose relations were scattered in the region. The most important among them were located in coastal areas with Ionic influence.

29. Σίνδος (1985) 310-311 αριθ. 519 (Μ. Τιβέριος).

30. Σίνδος (1985) 309-310 αριθ. 517 (Μ. Τιβέριος).

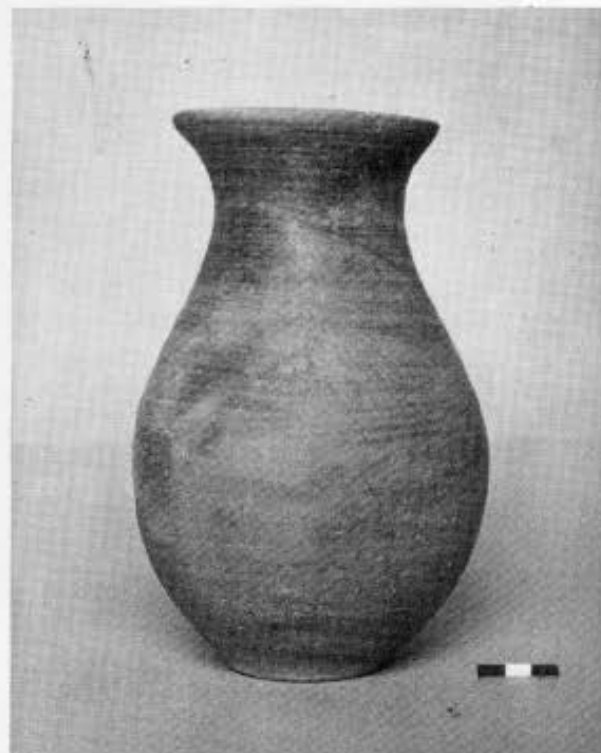
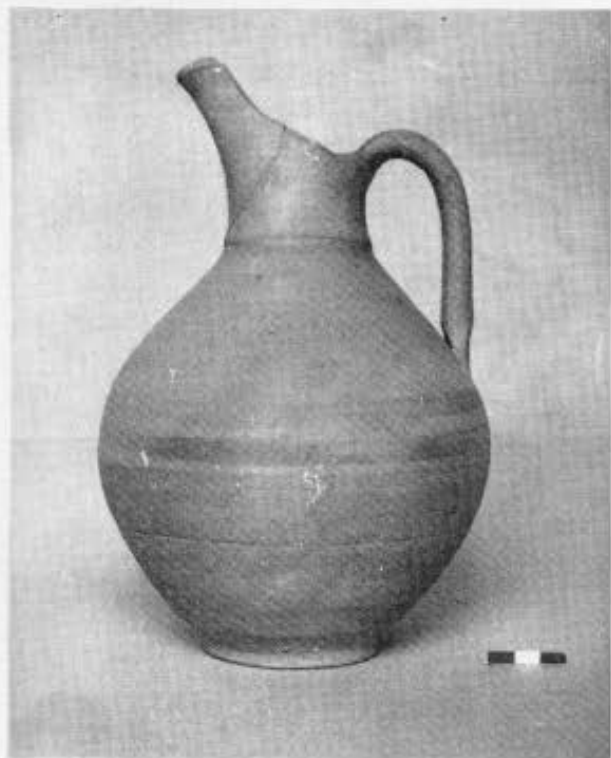
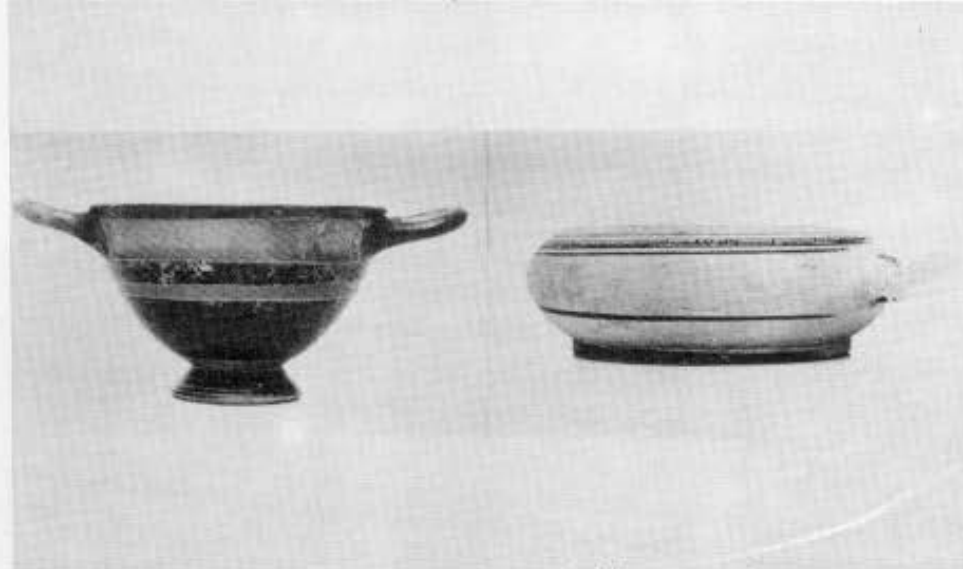
31. Πρβλ. Μ. Τιβέριος, Προβλήματα της μελανόμορφης αττικής κεραμικής (1981) 127 και σημ. 563.

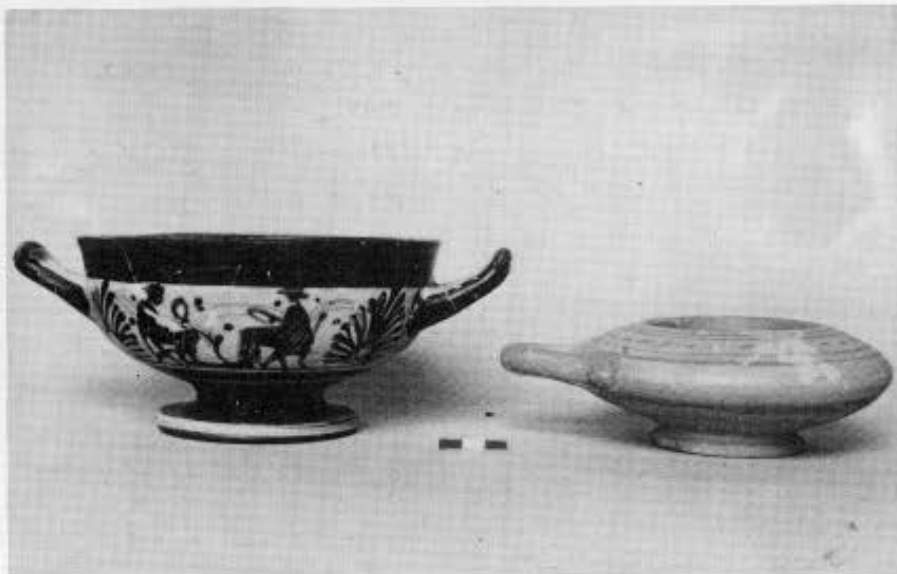
1. Αττικός μελανόμορφος σκύφος ερμογένειου τύπου από τη Σίνδο. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 7870. 2. Κανθαροειδής κοτύλη. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8355. 3. Κορινθιακό εξάλειπτρο από τη Σίνδο. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8354.

4. Κανθαροειδής κοτύλη από τη Σίνδο. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8374. 5. Αττική μελανόμορφη κύλικα τύπου C. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8376. 6. Κανθαροειδής κοτύλη. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8364.

7. Αττική κύλικα τύπου Κρακοβίας από τη Σίνδο. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8366. 8. Οπισθότμητη οينوχόη. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 7864. 9. Κορινθιακό εξάλειπτρο και ιωνική κύλικα. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 7865 και 7866 αντίστοιχα. 10. Όλπη. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8345.

11. Κορινθιακός αρύβαλλος από τη Σίνδο. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8346. 12. Εξάλειπτρο και αττική μελανόμορφη κύλικα. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8316 και 8315 αντίστοιχα. 13. Εξάλειπτρο και αττική μελανόμορφη κύλικα. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αριθ. 8318 και 8317 αντίστοιχα.